

**Сокол-Черніловська С. М.**

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

**Шарагіна О. В.**

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

## ХУДОЖНІЙ КОНЦЕПТ МОВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ («СОЛОДКА ДАРУСЯ» МАРІЇ МАТІОС)

*Наукова стаття присвячена комплексному дослідженню теоретичних засад трактування концепту мовчання у філософському, психологічному, релігійному та літературознавчому дискурсах.*

*Детально проаналізовані передумови виникнення сучасної української літератури у час суспільно-політичних трансформацій після здобуття незалежності України та виокремлено автобіографічність, ліричність, іронічність, жанрову експериментальність, епатажність, постмодерне стильове різноманіття як найхарактерніші риси сучасної української прози.*

*Особливу увагу зосереджено на декодуванні поняття концепту як думки, загального поняття, а в художньому дискурсі – специфічного комунікативного акту між автором та реципієнтом. Сфокусовано акцент на теоретичному обґрунтуванні концепту мовчання як комунікативній неартикульованій одиниці, маркеру багатозначних трактувань в науковій думці (філософія, релігія, психологія) крізь призму сучасної української літератури.*

*Доведено, що мовчання у релігійному дискурсі – простір слухання голосу Бога; у психологічному – першоджерело мовлення, що виникає у підсвідомості людини внаслідок психотравми; у філософському – взаємодія із навколишнім середовищем; в літературознавстві – репрезентант імпліцитного сенсу в художньому тексті. Окреслено та проаналізовано сім аспектів інтерпретації концепту мовчання (Ж. Краснобаєва-Чорна): логіко-філософський, власне філософський, лінгвістичний, лінгвокультурологічний, когнітивний, психолінгвістичний та літературно-культурологічний.*

*Зосереджено увагу на розрізненні понять мовчання (homo silentio) як елементу комунікативного акту, наповненого змістом, та тиші (naturalis silentio) як тла, на основі якого виокремлюється фізіологічна немовність.*

*Доведено, що концепт мовчання є різноаспектним явищем, який виступає не лише елементом комунікативного акту, але й виявом духовного вдосконалення (аскези), інструментом імпліцитного впливу на читача у художньому дискурсі.*

**Ключові слова:** концепт, мовчання, ісихія, аскеза, комунікація, психологічна травма, травматичний досвід, сучукріт.

**Постановка проблеми.** Концепт мовчання у художньому тексті активно досліджується в літературознавстві, проте є малодослідженим в художній прозі сучасної української літератури. Це зумовлює потребу ґрунтовнішого студіювання цього вербалізатора, з'ясування його семантики, теоретичних обґрунтувань у науковій думці (філософія, психологія, релігія), взаємозалежності словесних (вербальних) та несловесних (невербальних) компонентів під час комунікації крізь призму художнього тексту сучасної літератури.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми обґрунтування концепту мовчання в науковій думці були й залишаються у центрі уваги відомих філософів (З. Фрейда, М. Гай-

дегера, М. Пікарда), психологів (Н. Войцехівської, Ю. Лесняк), релігієзнавців (архієпископа І. Ісиченка, Л. Усікової), а також українських (Ф. Бацевич, Г. Віват, Т. Возняк, Т. Гундорової, О. Загороднюк, Л. Золотюк, М. Зубрицької, І. Коваль-Фучило, Н. Коловоротної, Д. Павличко, О. Сливинського, Р. Харчука, О. Шарагіної тощо) та іноземних (С. Кіса, М. Пікарда, Дж. Стейнера) літературознавців, які трактують homo silentio різноаспектно: від мовчання як першоджерела мовлення до мовчання – аскетичної категорії, реакції на сильну психологічну травму/стрес, репрезентанта імпліцитного сенсу у художньому тексті.

**Постановка завдання.** Метою статті є аналіз основних теоретичних засад обґрунтування кон-

цепту мовчання в науковій думці крізь призму сучасної української літератури.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасна українська література значно відрізняється від літератури попередніх років насамперед в постмодерному стильовому різноманітті. Після проголошення Україною незалежності у науковій спільноті внаслідок своєрідної суспільно-культурної реорганізації з'явилася можливість об'єктивно оцінювати художню цінність того чи іншого творчого полотна. Як зауважує М. Павлишин, «втратили сенс та були дискваліфіковані стилістичні норми та кліше радянської словесності, виявилися затребуваними різноманітні експерименти з художньою мовою, яку слід було позбавити офіційно-парадного лоску та пристосувати до нових вимог доби» [14, с. 14], адже українське суспільство потребувало змін у всіх сферах життя, а найперше – у літературі.

Деякі дослідники, зокрема Т. Гундорова, вважає, що однією з передумов нівеляції радянської цензури став саме 1986 рік та аварія на Чорнобильській АЕС, яка підштовхнула суспільство до радикальних суспільно-культурних змін в Україні. «Саме від цього моменту починається історія української постмодерної літератури, що свідомо реконструювала радянські культурні коди та прокладала дорогу новій естетиці, наближеній до західного постмодернізму» [6, с. 245], – зауважує українська літературознавиця. Під впливом цих подій з'являється нова література, яка зображувала сучасну людину в умовах своєрідної суспільно-політичної трансформації. В. Даниленко, досліджуючи постколоніальний стан та образ героя нової літератури, зазначає, що «до 1991 року українській літературі був притаманний приховано антиколоніальний пафос, а після розвалу Радянського Союзу й утворення української держави література вступила в постколоніальну стадію свого розвитку; після зникнення літературоцентризму українська література почала пошуки й створення нового героя, нового світу, нової української людини» [8, с. 27].

Ключовою особливістю сучасної української літератури є те, що письменники зосереджують увагу на власному досвіді, який закодовують у тексти – саме тому твори містять елементи автобіографічності, а головні герої набувають рис самих авторів. Справедливо зауважує Р. Харчук, що «сучасна проза залишається переважно автобіографічною, ліричною й іронічною» [19, с. 244], маючи на увазі художні твори Юрія Андруховича, Оксани Забужко, Юрія Іздрика, Сергія Жадана, Тараса Прохаська, Ірени Карпи, Марії Матіос та

багатьох інших. Так, наприклад, остання у романі «Солодка Даруся» вдається до опису подій довоєнного та післявоєнного періоду окупації радянськими військами заходу України у 1970-их роках у селі Черемошне, що на Буковині, яке є рідними для авторки та її родини.

В релігійному дискурсі, за твердженням української вченої О. Загороднюк, мовчання трактувалося як слухання, тобто «в біблійній традиції формується уявлення про мовчання як позицію слухання; у східних культурах мовчання займало більш центральну позицію через, зокрема ідеї апофатичного богослов'я, тобто переконання» [9, с. 119]. Тому мовчання є простором для мови Бога, не випадково святі пророки відходили у місця, де не було людей, задля усамітнення та спілкування з Господом крізь призму невербальної комунікації.

Згідно з дослідженнями архієпископа Харківського і Полтавського Ігоря (у миру – Юрія) Ісиченка, молитовне усамітнення, супроводжене мовчанням, постає як християнська аскеза, що «є виведенням людини зі світського світу та яка стає на шлях духовного вдосконалення, поза межі комунікативних стосунків світу» [11, с. 93], тобто мовчання – одна з аскетичних категорій, що сприяє духовному спілкуванню з Богом під час молитов.

Релігієзнавиця Л. Усікова також розглядає безмовність як аскетичну категорію, адже «мовчання – “ісихія” – досягається передовсім в аскетичних умовах існування, зокрема у затворництві, відлюдництві (наприклад, у печерах, підземних храмах, монастирях, келіях – від Афона до Києво-Печерської лаври і чернігівських Антонієвих печер)» [17, с. 34–35], тому такий невербальний акт постає засобом досягнення духовного зосередження й служить простором для спілкування з Богом.

В сучасному світі активно популяризуються медитативні практики, під час яких важливу роль відіграє мовчання як спосіб зосередження, що допомагає «досягти вищого ступеня духовної досконалості, сакрального осяяння серця та “умного” зору» [17, с. 34–35], тобто християнська традиція аскетичного мовчання трансформувалася у медитації, що застосовуються для врівноваження/удосконалення фізичного, розумового, емоційного станів здоров'я особистості.

Безголосся в сучасному художньому дискурсі крізь призму «релігійного коду» постає як своєрідний комунікативний акт, через який автор за допомогою певного твору впливає на реципієнта та його світогляд, імпліцитно спілкується

з читачем. І це очевидно, адже, починаючи ще з XVII століття, сфера мови починає поступатися сфері мовчання. Слушно зазначає американський літературознавець Дж. Стайнер, що мовчання «становить вужчу ділянку; вона більше не артикулює, не висловлює всі головні форми дії, думки та чуттєвості: значні сфери значення та діяльності зараз належать до невербальних мов, світ слова збігся» [23, с. 203].

У книзі «Світ мовчання» швейцарський письменник М. Пікард стверджує, що «мовчання (тиша) є первинною, об'єктивною реальністю, зв'язок якої не можна простежити ні з чим, перед тим за ним немає нічого, з чим воно було б пов'язане, окрім самого Творця» [22, с. 4], тобто мовчання – першоджерело мови, яке походить із тиші. Ці вербалізатори взаємодіють, вони є своєрідним ґрунтом одне для одного, бо «тиша може існувати без слова, а слово без тиші – не може, проте тиша без слова – світ перед створінням, світ незавершеного творіння, світ загрози та небезпеки для людини» [22, с. 13]. Також філософ стверджує, що мовчання виникає у людини внаслідок психологічної травми, коли слово, чи дія призводять до небажання говорити. Мовчання – реакція здебільшого на негативний досвід, воно «змушує людину прагнути того стану перед падінням, і водночас – відчувати тривогу, адже в мовчанні слово може з'явитись у кожному мить, і перше падіння в гріх може відбутись знову» [22, с. 32].

У психологічному дискурсі, як зауважує Н. Войцехівська, мовчання спричиняють «негативні емоції, переживання, що можуть бути настільки сильними, що мовець обирає мовчання за взірць своєї комунікативної поведінки» [3, с. 6], тобто комунікатор за допомогою мовчання відсторонюється від навколишнього світу та оточення, адже згідно з дослідженнями З. Фрейда, «мовчання – реакція на сприйняття зовнішньої небезпеки, тобто сподіваного, передбачуваного ушкодження; пов'язане із рефлексом утечі...» [18, с. 398].

Сучасний український науковець Ю. Лесняк стверджує, що «мовчання – пік рецептивного вибуху, низка переживань і емоцій, що ведуть до духовного очищення та зміни особистості» [13, с. 31], тобто невербальний комунікативний акт («своєрідний вияв суспільної природи мистецтва, твори якого виникають як результат співтворчості автора та реципієнта» [6, с. 364]), може виникати під час сильних емоційних струсів, хоча не завжди буде свідчити про психологічну травму, адже слугуватиме насамперед репрезентантом самовдосконалення й пізнання.

Концепти тиші та мовчання не варто ототожнювати: «приводом для розрізнення є два моменти: по-перше, артикульованість і неартикульованість: мовчання, на відміну від тиші, є явищем артикуляції; тиша існує як даність, мовчання ж завжди відсилає до мовця; по-друге, мовчання є знаком, адже нульовий знак теж має значення в парадигмі комунікації» [15, с. 59], тобто мовчання – елемент комунікативного акту, наповнений своєрідним змістом, а тиша – передумова, відсутність звуків, тло, на якому функціонує мовчання.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови В. Бусела подається таке трактування поняття концепт: «концепт – формулювання, загальне поняття, думка» [1, с. 452], тобто концепт мовчання – певна думка про невербальний акт спілкування. У сучасній українській літературі виокремлюють сім аспектів інтерпретації цього вербалізатора, як зауважує Ж. Краснобаєва-Чорна, це: «логіко-філософський, власне філософський, лінгвістичний, лінгвокультурологічний, когнітивний, психолінгвістичний та літературно-культурологічний» [12, с. 67]. Така класифікація дає змогу простежити функціонування концепту у різних сферах життя: від мовленнєвої діяльності, розумового сприйняття, філософських трактувань до мовних аспектів, зв'язку мови із мисленням, культурою тощо.

З. Фрейд відкривши поняття «несвідомого», зазначав, що людська психіка складна та людина не здатна осягнути все, зокрема і явище мовчання, яке виникає у підсвідомості, тому тексти варто «читати між рядків», щоб досконало усвідомити весь сенс: «шукати у текстах не лише те, що автор задумав передати, але також те, що він передав мимоволі» [18, с. 113].

М. Пікард стверджує, що стан мовчання людина успадкувала від природи й тому мовчанням людина з'єднується із природою та знаходить психологічну гармонію: «якби людина була лише частиною природи, вона ніколи не була б самотньою, вона була б поєднаною із всім через тишу» [22, с. 119], так зване *naturalis silentio*.

Мовчання також є своєрідним атрибутом сфери смерті. Щодо цього німецький філософ-екзистенціаліст та феноменолог М. Гайдеггер зауважує: «про тих, що відійшли із життя, говорять, що вони “навіки замовкли”» [4, с. 114]. Хоча герменевт також стверджує, що у стані німоти можна багато сказати своїми діями, не застосовуючи силу голосу: «хтось може говорити без угаву, і все це ні про що не каже, а хтось мовчить, він не говорить, і в немовленні може багато чого ска-

зати» [4, с. 213]. З огляду на двохаспектне трактування концепту мовчання стверджуємо, що мовчання, з одного боку, поєднує людину з природою, а з іншого постає шляхом до відчуження, усамітнення та духовної смерті.

Інтерпретація імпліцитного змісту людського мовчання зумовлюється почасти художнім безголоссям, зокрема тишою – *naturalis silentio* як початковою, практикувалася митцями-символістами (Ш. Бодлер, С. Малларме), які розглядали це явище як джерело найглибшого сенсу. Французький літературознавець С. Кіс зазначав, що «тиша може перетворюватися на нову відправну точку, “позитивну”, зародок мовлення, незнаного і небувалого дотепер» [21, с. 173], тобто мовлення як відтворення замовчуваного особистістю.

Образ мовчання яскраво простежується в українському романтизмі, зокрема також у художніх творах Левка Боровиковського («Маруся», «Пир Володимира Великого»), Віктора Забіли («Повіяли вітри буйні», «Будяк»), Миколи Костомарова («Панич і дівчина», «Співець»), Михайла Петренка («Небо»), Амвросія Метлинського («Думка червонорусця», «Смерть бандуриста», «Стежки») та інших.

До мовчання як комунікатора зверталися й представники українського модернізму, як зауважує Л. Золотюк, «у період раннього модернізму переосмислюється тема слова/мовлення. Багатозначна поліфонія слова ще не гарантує можливості висловитися сповна, якомога точніше» [10, с. 4].

Так, естетику художнього образу мовчання у своїй творчості застосувала відома українська поетеса Леся Українка, яка завдяки цьому образу мовчання шукала ідеальне та досконале мовлення. Т. Гундорова зауважує, що «в категоріях образності Лесі Українки така мова означала “безмовність”, або “ті слова, що вголос невимовні”, така мова сугестивна у барвах, звуках, ритмах» [7, с. 71].

Ольга Кобилянська також зосереджувала увагу на мовчанні як насамперед на образі «мертвої/могильної тиші» або «смертельної тиші» («Valse mélancolique», «Лист засудженого вояка до своєї жінки»), ототожненої зі смертю.

У ХХ столітті роль мовчання стала ключовим аспектом у літературному дискурсі. Як зазначає О. Сливинський, зі зміною уявлення про функціонування взаємодії «автор-читач-текст» більшу увагу перенесено на читача, проте окрему роль відведено мовчанню: «людина новітньої доби вже не відчуває “оселеності” у мові, зростає її сумнів у комунікаційних та епістемологічних можливос-

тях слова» [15, с. 7]. Саме тому О. Сливинський виділяє три аспекти мовчання: комунікативність, антропологічність і семантичність, де безмовність є природною особливістю людини, яка може передавати інформацію із певним значенням за допомогою візуалізації..

Так, поети «розстріляного відродження» (Володимир Свідзинський, Євген Плужник тощо) та дисидентського «тихого» руху другої половини ХХ століття (Світлана Йовенко, Анатолій Кичинський, Павло Мовчан, Володимир Підпалый, Людмила Скірда та інші) відтворювали різні форми мовчання: від оніміння в неволі до мовчання як свободи. Адже «нав’язлива русифікація та дискримінація українського культурного контингенту вже на початку 70-х років ХХ століття зумовили суспільний стан масового “мистецького мовчання”, який полягав у категоричному неприйнятті комуністичних норм у процесі творення літературного тексту, що й експлікувалося у мистецько-естетичному явищі “тихої лірики”» [20, с. 44].

До концепту мовчання як комуніканта в сучасній українській літературі зверталася українська письменниця Теодозія Зарівна у романі «Мовчання цезію», де головна героїня – Харита, доживає свого віку у селі Лучки, в радіоактивній чорнобильській зоні, та для якої мовчазна природа стає розрадою, спонукає до позбавленого голосу – автокомунікативного акту («*Було тихо і непорушно у її ранковому світі. Вона цілком механічно окинула засяг погляду і порожню дорогу. Боже, як часом хотілося побачити когось живого і знайомого, як хотілося вибалакатись, як ці слова, збираючись у своїх потаємних сховках, тиснуть на неї, на її теперішнє життя, на його видиму сповільненість, як не дають дихати*» [14, с. 16]). А також Ірина Власенко у романі «Спіраль мовчання», де героїня Вікторія Терлецька страждає на нестерпне безсоння та нав’язливі думки щодо власного життєвого шляху та історичної долі України («*Я мовчала, як миша. Тільки очима кліпала і чекала, коли ж він розвине думку і я ввімкнуся в обговорення. Не дочекалась*» [4, с. 8]; «*Я раптом помітила, що відбувається в країні. І жахнулась*» «*От пішла з каналу, мовчала два роки! І що? – у розпачі думала я. – Не втручалась, не висловлювала своїх думок, не намагалася щось змінити. І от маєш – громадська думка хитнулася не в той бік!*» [4, с. 14]).

Г. Віват окреслює різножанровість гами трактування насамперед в ідеологічному контексті «*homo silentio*», стверджуючи, що «концепція мовчання багатогранна і багатоаспектна: мов-



чання-згода, мовчання безсилля, мовчання-байдужість, мовчання-заціпеніння від страху, мовчання-зрада, мовчання-деградація людини й людського суспільства, мовчання-протест, мовчання процес творчого та духовного визрівання тощо» [2, с. 86], що свідчить про різноманітність специфіки трактування образу мовчання як невербального комуніканта. Він постає засобом змалювання імпліцитного змісту, що змушує реципієнта критично аналізувати зображені ситуації та дії.

У романі «Солодка Даруся» Марії Матіос експлікуємо таку полісемантичність художнього моделювання образу мовчання як вербалізатора:

1) **мовчання-страх** найчастіше окреслює особистісні побоювання внаслідок зовнішніх дій оточення чи політичної системи («Марія перелякано раз по раз по через паркан зазирає – але **мовчить**, небога, щоб не нарватися на Цвичковий язик» [28, с. 18]; «Деко́трі жі́нки наразі зомлівали, чоловіки крутили вуса, але все більше **мовчали**» [28, с. 51]; «...ці́ле село зараз тяжко **мовчало**, набравши в груди повітря і затамувавши зі страху подих» [28, с. 64]; «Але **мовчать** люди – дотепер бояться... декому й не вигідно правду згадувати» [28, с. 73]);

2) **мовчання-безсилля** можна простежити під час фізичного недомагання головних героїв («Даруся, зів'яла, геть зовсім безсила, змаліла, як дитинка, **мовчки** давала себе обертати, а потім сідала, тримаючи голову в колінах...» [28, с. 2]; «Хай дурна її довбня болить, розколюється, але **мову не вертає** нізащо. Вона не вміє жити між людьми із своєю мовою» [28, с. 12]; «А що **не говорить** – то судьба в неї така. Ще ніхто свою судьбу не перехитрив...» [21, с. 23]);

3) **мовчання-байдужість** розкриває ставлення людей одне до одного у час політичних заворушень («Але люди чомусь не веселилися, хіба що **мовчки** і неосудливо дивилися на молоденьких солдатів...» [28, с. 55]; «А другі люде хіба сліпі? І чому вони всі **змовчали**, і ніхто із церкви не вийшов? Чому?! Усі ж виділи!» [28, с. 61]);

4) **мовчання-протест** – показник незламності й сили, виразник спротиву оточенню й владі, що призвели до неприємностей («Проте слухає Йвана – й **мовчить**, бо Цвичок дурний-дурний, а таке може сказати, що хоч посеред дороги вилазь із автобуса» [28, с. 14]; «Іван не знав системи Станіславського, але **мовчав** довго. Довше, ніж **мовчать** в останній сцені “Ревізора”» [28, с. 28]);

5) **мовчання-біль** окреслює тілесні страждання героїв («Дивилася то в шибу, то в стелю,

зрідка голосно зітхала, мовчки хрестилася і знову **мовчала**» [28, с. 48–49]; «Лиш закусила волоссям рот і **тихо** стогнала після кожного удару...» [28, с. 58]);

6) **мовчання-насилля** зображає почуття недоброзичливості, розлюченості між героями («Він бив її, як б'ють норовисту худобину: **мовчки**, не клянуци і не шляхтуючи, але вкладаючи в кожен удар усю силу своєї ненависті й злості» [28, с. 58]);

7. **мовчання під час важкої фізичної роботи** («Цвичок **мовчки** наклепає-наклепає дрімбів – і поведеться із наповненою торбою кудись у світ на тиждень» [28, с. 17]).

Окрім негативних маркерів, образ мовчання постає репрезентантом позитивної семантики:

1) **мовчання-довіра** розкриває щирість між героями («Славко **не промовив** не те що кривого – жодного слова, і Даруся слухняно йшла за ним, не чуючи зимової холоднечі» [28, с. 4]; «Коли вода сягнула колін – зупинилася. Іван дивився і **мовчав**. Постоявши, Даруся пішла далі» [28, с. 25]);

2) **мовчання як вияв допомоги й доброти** («Дарусі стало шкода Славка, що міг від горілки згоріти ні за ципову душу, і вона увечері віднесла останнє червоне яблучко із своєї пивниці і **мовчки** подала Марії» [28, с. 4]; «Цвичок ... натягнув сорочку, взяв сокиру, **мовчки** відкрив хвіртку на Дарусину обору і заходився колоти їй дрова» [28, с. 16–17];

3) **мовчання як вияв інтимних почуттів** можна простежити під час зародження стосунків між героями роману, зокрема Матронкою і Михайлом, Дарусею та Іваном («Якусь мить обоє **мовчать**, незрушними очима дивлячись одне на одного» [28, с. 31]; «Притуляться головами – і **мовчать**, лиш тереблять одне одному гарячі пальці, та хіба що на мить покладе Матронка голову в чоловікові коліна – і слухають... слухають» [28, с. 43]);

4) **медитативне мовчання** під час споглядання природних явищ («Вселенська **тиша** стоїть над горами – долами. І хочеться або вмерти, або співати» [28, с. 15]);

5) **активне «мовчання слухача»** у діалогічних ситуаціях («Лейтенант Лупул... **мовчки** вислухав Михайлове повідомлення, довго крутив ріденький вус під носом, далі важко зітхнув і сказав...» [28, с. 38–39]).

**Висновки.** Було встановлено, що концепт мовчання у науковій думці репрезентований по-різному: літературознавці (Г. Віват, Т. Гундорова, Л. Золотюк, С. Кіс, О. Сливинський) трактували цей художній вербалізатор як джерело найглибшого сенсу; у релігійному дискурсі (архи-

єпископ І. Ісіченко, Л. Усікова) він трактувався як простір слухання голосу Бога, аскетична категорія; у психології стверджували (Н. Войцехівська, Ю. Лесняк), що мовчання є першоджерелом мовлення та виникає у підсвідомості людини як наслідок сильної психологічної травми; філософи (М. Пікард, З. Фройд) наголошували, що мовчання є успадкованим від природи, своєрідною взаємодією зі світом, станом духовної смерті людини й періоду, коли можна багато чого висловити, не говорячи (М. Гайдеггер). У літературному дискурсі концепту мовчання відводилася особлива роль як репрезентанту імпліцитного сенсу у художньому тексті.

Зазначено передумови формування сучасної української літератури під час суспільно-політичної трансформації після аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році та проголошення незалежності України у 1991 році, а також визначено одну з ключових особливостей сучасної української літератури – автобіографічність у контексті мовчання як фізіологічного акту, так і як маркера внутрішнього спротиву (тексти Ю. Андруховича, О. Забужко, Ю. Іздрика, С. Жадана, Т. Прохаська, І. Карпи, М. Матіос тощо).

Окреслено, що в українській літературі митці XIX–XX ст. (Л. Боровиковський, В. Забіла, М. Костомаров, М. Петренко, А. Метлинський, Леся Українка, О. Кобилянська, В. Свідзинський, Є. Плужник, В. Базелевський, С. Йовенко,

А. Кичинський, Ліна Костенко, П. Мовчан, В. Підпалій, В. Симоненко, Л. Сकिда, В. Стус, Г. Чубай та інші) відтворювали різні комунікативні стратегії в семантичному обрамленні образу мовчання (від мовчання у неволі до мовчання як елементу вивільнення від мовлення).

Доведено, що найчастіше явище мовчання у сучасному художньому творі («Мовчання цезію» Теодозії Зарівни, «Спіраль мовчання» Ірини Власенко, «Солодка Даруся» Марії Матіос) найчастіше репрезентується образами героїв, які намагаються відсторонитися від навколишньої дійсності, де мовчання постає маркером безсилля, розчарування власним життям й суспільними трансформаціями. Мовчання експлікує своєрідну мовну смерть особистості та постає психологічною вадою.

Було з'ясовано поняття концепту як певної думки, загального поняття, а також значення художнього дискурсу – комунікативного акту між автором та реципієнтом у творчій площині (мовчання-згода, мовчання-безсилля, мовчання-байдужість, мовчання-заціпеніння від страху, мовчання-зрада, мовчання-деградація людини й людського суспільства, мовчання-протест, мовчання як процес творчого та духовного визрівання тощо).

На нашу думку, окреслена тема потребує ґрунтовних досліджень, зокрема в аспекті функціонування концепту мовчання в інших наукових дискурсах та творчих текстових доробках сучасних українських письменників.

#### Список літератури:

1. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Перун, 2003. 1440 с.
2. Віват Г. Концепція множинності інтертекстуального дискурсу у творчості поетів дисидентів (І. Калинець, М. Руденко, І. Світличний, В. Стус): дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.01 Київ, 2011. 39 с.
3. Войцехівська Н. Мовчання як комунікативно значущий знак у конфліктному діалогічному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 4–7.
4. Гайдеггер М. Дорогою до мови. Львів : Літопис, 2007. 232 с.
5. Гром'як Р., Ковалів Ю. Літературознавчий словник-довідник. Київ : Академія, 1997. 752 с.
6. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Київ : Критика, 2013. 344 с.
7. Гундорова Т. *Femina melancholica*: стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ : Критика, 2002. 574 с.
8. Даниленко В. Лісоруб у пустелі. Письменник і літературний процес. Київ : Академвидав, 2008. 352 с.
9. Загороднюк О. Мовчання в «скрині»: постколоніальні візії. *Вісник Львівського університету*. 2014. С. 100–108.
10. Золотюк Л. Крик і мовчання у творчості Володимира Винниченка. *Житомирські літературознавчі студії*. 2013. Вип. 7. С. 31–40.
11. Ісіченко І. архієп. «Божественне мовчання» й риторика аскетичного тексту. *Sacrum і Біблія в українській літературі*. Люблін : Ingvarr, 2008. С. 93–100.
12. Краснобаєва-Чорна Ж. Термінополе концепт. *Українська мова*. 2006. № 2. С. 67–79.
13. Лесняк Ю. Голос і поетика афекту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 1(28). С. 29–32.
14. Павлишин М. Козаки в Ямайці: постколоніальні риси в сучасній українській культурі. *Слово і час*. 1994. № 4–5. С. 65–71.

15. Сливинський О. Мовчання як іншість: Літературно-антропологічна перспектива. *Слово і час*. 2002. № 8. С. 59–68.
16. Сливинський О. Феномен мовчання в художньому тексті (на матеріалі болгарської прози 60–90-х рр. XX ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.01.06 Львів, 2006. 218 с.
17. Усікова Л. Естетичні транспозиції ісихазму в мистецтві Київської Русі: дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.08 Київ, 2016.
18. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Київ : Основи, 1998. 709 с.
19. Харчук Р. Сучасна українська проза: постмодерний період. Київ : Академія, 2008. 248 с.
20. Шарагіна О. Феномен «тихої лірики» як зміна провідного поетичного канону 60–80-х років XX століття. *Вісник Львівського університету*. 2018. № 67(1). С. 43–49.
21. Kiss S. Le signifié poétique du silence dans les Fleurs du Mal. *Revue d'Etudes Francaises*. 2009. № 14. P. 173–179.
22. Picard M. The World of Silence. Chicago: Regnery, 1990. 232 p.
23. Steiner G. Language and Silence: Essays on Language, Literature, and the Inhuman. New York : Atheneum, 1997. 440 p.

**Sokol-Chernilovska S. M., Sharahina O. V. THE CONCEPT OF SILENCE IN CONTEMPORARY UKRAINIAN LITERATURE (“SWEET DARUSYA” BY MARIA MATIOS)**

*The scientific article is devoted to a comprehensive study of the theoretical foundations underlying the interpretation of the concept of silence within philosophical, psychological, religious, and literary discourses.*

*The prerequisites for the emergence of contemporary Ukrainian literature in the socio-political transformations following Ukraine's independence are examined in detail and autobiographical elements, lyricism, irony, genre experimentation, provocative features, and postmodern stylistic diversity are identified as the most characteristic features of contemporary Ukrainian prose.*

*Special attention is given to decode the definition of concept as a notion, a general idea, and, in artistic discourse, as a specific communicative act between the author and the recipient. The study focuses on the theoretical substantiation of silence as a non-articulated communicative unit and as a marker of multiple interpretations within scholarly thought (philosophy, religion, psychology) through the prism of contemporary Ukrainian literature.*

*It is demonstrated that silence in religious discourse represents a space of listening to the God's voice; in psychological discourse, it serves as the primary source of speech that emerges in the human subconscious as a result of psychological trauma; in philosophical discourse, it reflects interaction with the environment; and in literary studies, it represents implicit meaning within the literary text. Seven aspects of the interpretation of the concept of silence (as proposed by Zh. Krasnobayeva-Chorna) are outlined and analyzed: logical-philosophical, philosophical, linguistic, linguocultural, cognitive, psycholinguistic, and literary-cultural.*

*The article draws attention to the distinction between silence (homo silentio) as an element of a meaningful communicative act, and quietness (naturalis silentio) as the background against which physiological muteness is distinguished.*

*The concept of silence is proved to be a multifaceted phenomenon that functions not only as an element of a communicative act, but also as a manifestation of spiritual development (asceticism) and as a tool of implicit influence on the reader within artistic discourse.*

**Key words:** concept, silence, hesychia, asceticism, communication, psychological trauma, traumatic experience, Contemporary Ukrainian Literature.